

Μακεδονικά

Τόμ. 20, Αρ. 1 (1980)

Παγκαρπία Μακεδονικής Γης. Μελέτες Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου

Γ. Ι. Θεοχαρίδης

doi: [10.12681/makedonika.423](https://doi.org/10.12681/makedonika.423)

Copyright © 2014, Γ. Ι. Θεοχαρίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Θεοχαρίδης Γ. Ι. (1980). Παγκαρπία Μακεδονικής Γης. Μελέτες Αποστόλου Ε. Βακαλοπούλου. *Μακεδονικά*, 20(1), 538–540. <https://doi.org/10.12681/makedonika.423>

(ἀριθμ. 150, 151, 153, 163) ἀφοροῦν εἰς βυζαντινά μνημεῖα τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης (Νέαν Μονήν, μονὺδριον Ἁγίας Φωτίδος, μονὺδριον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ γυναικεῖαν Μονὴν Ἁγίων Ἀναργύρων).

Ἐν γένει ἡ ἐκδόσις τοῦ Τόμου III, ὅπως καὶ ἐκείνῃ τοῦ Τόμου I καὶ II, ἀποτελοῦν ὑπόδειγμα διπλωματικῆς ἐκδόσεως, ἐμπλουτισμένης μὲ μέγα πλῆθος παντοίων πληροφοριῶν, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ χαρὰν τοῦ ἐρευνητοῦ καὶ γεννᾷ τὴν συγχαίρουσαν εὐγνωμοσύνην τῶν Βυζαντινολόγων πρὸς τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἀκαμάτους ἐκδότας.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Παγκαρπία Μακεδονικῆς Γῆς. Μελέτες Ἀποστόλου Ε. Βακαλόπουλου, Τιμητικὴ προσφορά τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν πρὸς τὸν συγγραφέα, Θεσσαλονίκη 1980. (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 53, σελ. 655 + Πίνακες ὀνομάτων, τόπων καὶ σπανίων λέξεων (σελ. 657-687) μὲ πλουσίαν εἰκονογράφησιν ἐντὸς κειμένου.

Ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, συνεχίζουσα παράδοσιν τῆς καὶ μὲ πρόσφατον ἀπόφασιν τοῦ Διοικητικοῦ τῆς Συμβουλίου, θέλησε νὰ τιμήσῃ τὸ ἀρχαιότερον ἐπιζῶν ἐκ τῶν πανεπιστημιακῶν καθηγητῶν ἰδρυτικῶν τῆς μέλος καὶ μέλος τοῦ σημερινοῦ Διοικητικοῦ τῆς Συμβουλίου, τὸν ὁμότιμον καθηγητὴν τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ἀπόστολον Ε. Βακαλόπουλον, διὰ τῆς ὡς ἄνω ἐπιανεκδόσεως εἰς ἓνα Τόμον τῶν διεσπαρμένων περὶ Θεσσαλονίκης καὶ Μακεδονίας μελετῶν τοῦ πολυγραφωτάτου τούτου συγγραφέως.

Θὰ παρουσιάσωμεν ἐνταῦθα εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Μακεδονικῶν» ἀπλῶς τὰ περιεχόμενα τοῦ ἐν λόγῳ Τόμου κατὰ τὸν συντομώτερον δυνατὸν τρόπον, ἀφοῦ ὁ ὄγκος τοῦ Τόμου δὲν ἐπιδέχεται ἐκτενὴ ἀπόδοσιν αὐτῶν, αἱ δὲ ἀναδημοσιευόμενα εἰς αὐτὸν μελέται τοῦ συγγραφέως δὲν εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ ξένην βιβλιογραφίαν καὶ βιβλιοκρισίαν καὶ δὲν χρῆζουσι ἐπὶ μέρους σχολίων, ἢ συγκέντρωσις τῶν ὁμοῦ εἰς ἓνα Τόμον ἐξυπηρετεῖ πολὺ ἀναγνώστας καὶ ἐρευνητὰς καὶ ἡ γνωστοποίησις τῆς ἐκδόσεώς του κρίνεται σκόπιμος.

Εἰς ὀκτὼ σελίδας Προλεγομένων (σ. ζ'-ιδ') ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καθηγητῆς Κωνσταντῖνος Ἄν. Βαβουσκός ἐκθέτει διὰ μακρῶν τὰ τῆς ἀκαδημαϊκῆς σταδιοδρομίας τοῦ τιμωμένου, τὰ τῆς γονίμου συμβολῆς αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰδρυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν, τὰ τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς αὐτοῦ, ἰδίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ τὰ τῶν τιμῶν καὶ διακρίσεων αὐτοῦ κατὰ τὴν μακρὰν σταδιοδρομίαν του.

Ἡ ὅλη ἐκδόσις περιλαμβάνει τρεῖς τομεῖς:

Α'. Ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης: Ὅκτὼ μικρότερα ἢ μεγαλύτερα μελέται, αἱ ὅποια μποροῦν νὰ διακριθοῦν εἰς τρεῖς ὁμάδας, ἀναφερομένης εἰς τὴν περίοδον τῆς ἱστορίας τῆς Θεσσαλονίκης 1387-1918, ἧτοι: α) τρεῖς μελέται διὰ τὰς ἀλώσεις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1387 καὶ 1403 μὲ βάσιν τὰς ὁμιλίας τῶν ἀρχιεπισκόπων Θεσσαλονίκης Ἰσιδώρου καὶ Γαβριήλ, β) δύο μελέται, ἡ μία διὰ τὴν Βενετοκρατίαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (1423-1430) καὶ ἡ ἄλλη διὰ τὴν ἀλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1430, καὶ γ) τρεῖς μελέται, ἡ μία διὰ τὰ συμβάντα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἡ ἄλλη διὰ τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς σφαγῆς τῶν Προζέων εἰς Θεσσαλονίκην τὸ 1876 καὶ ἡ τελευταία διὰ τὰ συμβάντα εἰς τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὰ ἔτη 1912-1918.

Ἐξ αὐτῶν ἀξίζει νὰ ἐξάρωμεν περισσότερο τὴν ἐβδόμη μελέτην: Τὰ δραματικά γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1876 καὶ αἱ ἐπιδράσεις τους εἰς τὸ Ἐθνολογικὸ Ζήτημα, ἡ ὁποία ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ τῆς Ἑταιρείας «Μακεδονικά» 2(1941-1952) 193-262 καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς διὰ πρώτην φοράν ἐρευνᾷ μὲ ἱστορικὸν πνεῦμα ὅλας τὰς λεπτομερείας τῆς τραγικῆς σφραγῆς τῶν Προξένων (Γαλλίας καὶ Γερμανίας) ὑπὸ τὸ φανατισμένον τουρκικὸ ὄχλου τὸν Μάιον τοῦ 1876 εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν μὲ βάσιν τὰς ἐκθέσεις καὶ τὰ ἄλλα διπλωματικά ἔγγραφα τῶν ἄλλων Προξένων τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν, τὰ ὁποῖα κοπιῶδῶς καὶ ἐπιμελῶς συνέλεξε καὶ τὰ ὁποῖα εἰς τὸ τέλος τῆς μελέτης του δημοσιεύει, παρέχων ἱστορικὰ ντοκουμέντα διὰ γεγονότα τῆς Θεσσαλονίκης παραμορφωμένα ὑπὸ τῶν διαφόρων φημῶν μέχρι τοῦδε.

Β'. Μνημεῖα-Τοπογραφία τῆς βυζαντινῆς καὶ τουρκοκρατούμενης Θεσσαλονίκης: Δέκα τρεῖς μικραὶ μελέται, αἱ ὁποῖαι μποροῦν νὰ διακριθῶν εἰς δύο ὁμάδας: Μίαν περιέχουσιν ἑννέα μελέτας, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς βυζαντινὰ μνημεῖα ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ μίαν περιέχουσιν τέσσαρας μελέτας, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς βυζαντινὰ ἴχνη ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὴν πρώτην ὁμάδα ἐντὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἐξεταζόμενα μνημεῖα εἶναι: Τρεῖς οἴκοι βυζαντινοῦ ρυθμοῦ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἀναφερομένη Μονὴ Ἀχειροποιήτου, Ἡ τύχη τῶν ναῶν καὶ μόνων μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ 1430, Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῆς Ἀχειροποιήτου, Τὸ παρεκκλήσιον τῆς Ἁγίας Ἐλεούσης, Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Rotonda) ὡς μητρόπολις (δύο μελέται), καὶ Τὸ κωδωνοστάσιον τῆς Ἁγίας Σοφίας (δύο μελέται).

Εἰς τὴν δευτέραν ὁμάδα τὰ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης ἐξεταζόμενα βυζαντινὰ ἴχνη εἶναι: Ἡ Μονὴ τοῦ Χορταίτου, Τὸ τοπωνύμιον «Κήπος τοῦ Προβατῶ», Βυζαντινὰ ἴχνη ἐκτὸς τῶν τειχῶν καὶ Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ὁ Ἀρμογόνης.

Εἶναι ἀληθές, ὅτι μερικαὶ ἐκ τῶν μελετῶν τῆς πρώτης ὁμάδος, ὡς παλαιαὶ, χρῆζον κατόπιν νεωτέρων ἐρευνῶν διορθώσεων, ἐνίοτε ριζικῶν. Εἶναι ὁμως ἐπίσης ἀληθές, ὅτι οὐδεὶς πρὸ τοῦ συγγραφέως εἶχεν ἐρευνήσει τόσον συστηματικῶς τὴν ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Θεσσαλονίκης περιοχὴν διὰ βυζαντινὰ ἴχνη, ὅσον πράττει ἡ σχετικὴ μελέτη τοῦ συγγραφέως τῆς δευτέρας ὁμάδος.

Γ'. Ἱστορία τῆς Μακεδονίας. Ὁ τρίτος αὐτὸς καὶ σπουδαιότερος πάντων τομῆς τῶν μελετῶν τοῦ συγγραφέως, ὁ ἀφορῶν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς εὐρύτερας Μακεδονίας καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, περιέχει εἰκοσι καὶ μίαν μελέτας, αἱ ὁποῖαι μποροῦν νὰ διακριθῶν εἰς τρεῖς ἐνότητας ἀσχετῶς τῆς σειρᾶς ἀναδημοσιεύσεως, τὴν ὁποίαν κατέχουν εἰς τὸν Τόμον, ἦτοι: α) Ἐνότης ἐξ μελετῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν περίοδον πρὸ τῆς τουρκοκρατίας, β) ἐνότης ἐξ μελετῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας καὶ γ) ἐνότης ἑννέα μελετῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν μετὰ τὸ 1821 περίοδον.

α) Πρὸ τῆς τουρκοκρατίας: Ἀπὸ τὴν πρώτην ἐνότητα πρέπει νὰ ἐξαρθῶν δύο μελέται (ἡ δευτέρα γαλλιστί) περὶ τοῦ Κάστρου τοῦ Πλαταμῶνος, ἐπειδὴ ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ τοῦ κάστρου αὐτοῦ τὸ ὀφείλομεν εἰς τὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος ἀσχοληθεὶς μὲ αὐτὸ ἐπὶ ἔτη ὄχι μόνον διὰς τὰς περὶ αὐτοῦ πληροφορίας τῶν πηγῶν συνέλεξεν, ἀλλὰ ἐξήτασεν αὐτὸ ἐπιτοπίως αὐτοπροσώπως καὶ ἐπανειλημμένως. Αἱ ἄλλαι μελέται τῆς ἐνότητος αὐτῆς ἀφοροῦν: Εἰς προβλήματα τῆς ἱστορίας τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης-Βεροίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνος (ἔθνογραφικαὶ παρατηρήσεις), εἰς προβλήματα σχετικὰ πρὸς τὴν ἀντίστασιν Μανουὴλ Β' κατὰ τὸν Τούρκον εἰς τὴν Μακεδονίαν, 1383-1391 (γαλλιστί· ἱστορικαὶ παρατηρήσεις), εἰς τὰ ὄρια τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ τέλους

του 14ου αιώνας μέχρι του 1453 (γαλλιστί) και εις την (διαφαινομένην) επανάστασιν εις την Δυτικήν Μακεδονίαν του 1444-1449 (γαλλιστί).

β) *Ἐπί τουρκοκρατίας*: Ἀπό τὴν δευτέραν ἐνότητα πρέπει νὰ ἐξαρθῆ ἡ μεγάλη μελέτη μετὸν τίτλον «Οἱ Δυτικομακεδόνες ἀποδήμιοι ἐπὶ τουρκοκρατίας» (ἀνάπτυξις παλαιότερας διαλέξεως τοῦ συγγραφέως), ἡ ὁποία ἐρευνᾷ διεσοδικῶς πρὸ παντὸς τὰ αἰτία τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἀποδήμων ἐκ τῶν διαφόρων τόπων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τὰς οἰκονομικὰς καὶ πνευματικὰς ἐπιδράσεις τῶν εἰς τὰς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδας καὶ ὄχι τόσον τὴν ὄρασιν τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μετὰ πλουσιωτάτην βιβλιογραφίαν καὶ πολυλὰς νέας πληροφορίας. Αἱ ἄλλαι πέντε μελέται τῆς ἐνότητος εἶναι: Ἐθνικὰ αἰσθήματα καὶ δράση τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τουρκοκρατίας (1430-1821) (Πανηγυρικὸς τῆς 25ης Μαρτίου 1954), Ὁ ἀρματολὸς Μειντάνης (τέλ. 17ου αἰῶνος), Νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀπήχθησιν τῶν ἀγῶνων τῶν Σέρβων τοῦ 1802-1812 στὴν Ἑλλάδα (γαλλιστί καὶ ἑλληνιστί εἰς «Μακεδονικά» 7, 1966, 264-276), Νέα στοιχεῖα γιὰ τὰ ἑλληνικὰ ἀρματολίκια καὶ γιὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Θύμιου Μπλαχάβα στὴ Θεσσαλία στὰ 1808, καί, τέλος, Ἀπὸ τὰ Τέμπη στὴ Θεσσαλονικὴ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1813.

γ) *Μετὰ τὸ 1821*: Ἀπὸ τὴν ἐνότητα αὐτὴν δύο μελέται προσάγουν ἀνεκδοτὸν ἀρχαικὸν ὕλικόν: α) Νέα ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ 1821 καὶ 1854 στὴ Μακεδονία (περιέχει 4 ἀποσπάσματα καὶ 9 ὀλοκλήρους Ἐκθέσεις τοῦ Γάλλου Προξένου εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ 6 Ἐκθέσεις τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου), β) Ἀνεκδοτὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας (13 ἔγγραφα ἀπὸ τὸν Θεολόγον Θάσου, προερχόμενα ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας Μεταξᾶ). Ἐκτὸς αὐτῆς, ἀκόμα μία μελέτη ἀναφέρεται εἰς τὴν Θάσον: Ὁ περιηγητὴς βαρόνος E. de Mandat-Grancey γιὰ τὴ Θάσον κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα. Αἱ ὑπόλοιποι ἕξ μελέται εἶναι: 1) Ἡ δρᾶσις τῶν ἐξ Ὀλύμπου Μακεδόνων ἀγωνιστῶν ἐν Εὐβοίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ κατὰ τὸ 1822 καὶ 1823, 2) Ἡ ἐξέλιξις τῶν Ἀλβανῶν μισθοφόρων τῆς Πύλης στὸ Μοναστήρι (μέσα 1830), ἡ καταδίωξις τῶν τελευταίων Μακεδόνων κλεφταρματολῶν (1830-1834) καὶ ἡ ἐξάλειψις τοῦ θεσμοῦ τῶν, 3) Ἀπὸ τὴν ἱστορία ἐνὸς μακεδονικοῦ χωριοῦ, τοῦ Λιμπόχοβου, στὶς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνα (δημοσιεύεται τεφτέρι μετὰ «ἐνθυμήσεις» ἀπὸ 1817-1926), 4) Ἱστορικὰ ἔρευνα ἐν Σαμαρίνῃ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (δημοσιεύονται ἀνεκδοτὸν χειρόγραφον καὶ ἀνεκδοτὸ «ἐνθυμήσεις»), 5) Ὁ ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος Σταματιάδης ὁ Θάσιος, καὶ 6) Ἡ μορφή τοῦ Μακεδῶνα ἀγωνιστῆ τοῦ 1821 ἐμπνέει τὸν ποιητὴ Ἀλέξ. Σουτσο καὶ ἔμμεσα τὸν ζωγράφον Θεόδ. Βρουζάκη (πρωτότυπον καὶ ὠραία μελέτη).

Αἱ παμπληθεῖς ἱστορικαὶ πληροφορίαὶ τοῦ συγγραφέως καθίστουσιν τὸ βιβλίον ἀπόκτημα διὰ τοὺς ἐρευνητάς, οἱ ὅποιοι θὰ εὕρουν εἰς αὐτὸ πολλὰ χρήσιμα διὰ τὰς ἰδικὰς τῶν μελετῶν καὶ οἰ ἐυχάριστος ἀφηγηματικὸς τρόπος τοῦ συγγραφέως καθίστουσιν τὸ βιβλίον ἀπόκτημα διὰ τοὺς μὲ ἐρευνητάς, οἱ ὅποιοι θὰ ζήσουν εἰς αὐτὸ ἐποχὰς ἐθνικῆς δυστυχίας τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῆς σημερινῆς ἐλευθερίας τῆς ὁποίας θὰ ἐκτιμήσουν καλύτερον τὴν ἀξίαν.

Γ. Ι. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Siegrid Düll, Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischen Zeit. Eine kulturelle und typologische Untersuchung anhand epigraphischer, numismatischer und archäologischer Denkmäler, Münchener Archäologischer Studien, Band 7, Wilhelm Fink Verlag, München 1977, σελ. 453 καὶ 80 εἰκόνες.

Ἡ Siegrid Düll μᾶς εἶναι γνωστὴ στὴ Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τῆς στὰ Συμπόσια μετὰ τὴν Ἀρχαία Μακεδονία. Ἐξεκίνησε μετὰ μιά ἀναθεώρησιν τῆς παλαιᾶς, ἀλλ'